



## Μητροπολίτης Ιλαρίωνας: Οι Άγιοι Πατέρες είναι πάντα απαραίτητοι

Ο Μητροπολίτης Βολοκολάμσκ Ιλαρίωνας, Πρόεδρος του Τμήματος Εξωτερικών Εκκλησιαστικών Σχέσεων του Πατριαρχείου Μόσχας, παρεχώρησε συνέντευξη στο διαδικτυακό πρακτορείο ειδήσεων «Pravoslavie i mir» (Ορθοδοξία και κόσμος).

– Πως ένας λαϊκός μπορεί να οικοδομεί σήμερα τη χριστιανική του ζωή; Άλλωστε τα περισσότερα ασκητικά βιβλία προορίζονται για τους μοναχούς και δεν υπάρχει σήμερα πλέον εκείνη η παράδοση της ορθόδοξης χριστιανικής αγωγής, η οποία ήταν πριν την επανάσταση.

– Πράγματι, την τελευταία εκατονταετία η ζωή άλλαξε σημαντικά. Όμως δεν άλλαξε ο άνθρωπος, αλλά ούτε άλλαξαν το νόημα και ο σκοπός της ζωής του και έτσι παραμένουν ίδια τα βασικά εσωτερικά του προβλήματα. Αυτός είναι ο λόγος γιατί η διδασκαλία των οσίων πατέρων και ασκητών είναι τόσο απαραίτητη για τον σύγχρονο άνθρωπο όσο ήταν και για ένα μοναχό της παλαιάς εποχής.

Καθώς φαίνεται η ερώτησή σας δεν επικεντρώνεται στην κατανόηση των βασικών αρχών της χριστιανικής ζωής, οι οποίες ήταν και θα παραμένουν ίδιες σε όλες τις εποχές, αλλά στο τυπικό, ή εάν μιλάμε για τον λαϊκό, καλύτερα να πούμε στις πτυχές της καθημερινής ζωής ενός Ορθόδοξου χριστιανού.

Όμως εάν διαβάζουμε τις διδαχές των αγίων πατέρων, πολλές είναι οι προφορικές νουθεσίες που θα ανακαλύψουμε εκεί; Βεβαίως και υπάρχουν, αλλά αποτελούν ένα ασήμαντο ποσοστό από το σύνολο των αγιοπατερικών έργων τόσο από την πλευρά του νοήματος, όσο και από την πλευρά του περιεχομένου. Η ιδιαίτερη έμφαση στα βιβλία αυτά δε δίνεται στις εξωτερικές πλευρές της ζωής, αλλά στην εσωτερική κατάσταση του ανθρώπου.

Ο σύγχρονος άνθρωπος αντιμετωπίζει περισσότερες δυσκολίες αναζητώντας το χρόνο για την απομόνωση και την προσευχή, και κυρίως την εσωτερική ανάγκη για να τα κάνει αυτά. Και όμως πρέπει να τα κάνει. Δεν ήταν ποτέ εύκολη η ζωή ενός πραγματικού χριστιανού στον κόσμο: *εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει* (Ιω. 15. 19).

Δε συμφωνώ με εκείνους, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι η «Φιλοκαλία» είναι παλαιωμένη και τυγχάνει άχρηστη για τον σύγχρονο άνθρωπο. Αντίθετα, όσο περισσότερα απομακρύνεται ο κόσμος από τα

ιδεώδη και τις αξίες, τόσο περισσότερα έχουμε ανάγκη από την εμπειρία των ασκητών, την εμπειρία της πραγματικής εν Χριστώ ζωής.

**– Τι είναι από την κληρονομία των Αγίων Πατέρων το οποίο θεωρείτε ως πιο επίκαιρο, προσιτό και εφαρμοστέο από ένα σύγχρονο λαϊκό;**

– Τι είναι το πιο επίκαιρο; Η σύγχρονη ζωή όλο και περισσότερα απομακρύνει τον άνθρωπο από τον Θεό. Λησμονεί ο άνθρωπος τον προορισμό του και το νόημα της υπάρξεώς του. Αν και ακούγεται παράδοξο ο άνθρωπος παύει απλά να είναι άνθρωπος με την πραγματική σημασία της λέξεως αυτής. Σταδιακά χάνει εκείνο το κατ'είκόνα και καθ'ομοίωσιν. Ως προσανατολισμούς του έχει σήμερα τη λατρεία των ηδονών, τη αμεριμνησία, την ανευθυνότητα, την επάρκεια του πλούτου κλπ.

Και για αυτό το πιο επίκαιρο είναι να επαναφέρουμε τον άνθρωπο στις πραγματικές τους αξίες, να του γυρίσουμε το πρόσωπό για να βλέπει τον Θεό.

Τι είναι το πιο προσιτό; Η αλλαγή του εσωτερικού ανθρώπου, του «εγώ», δηλαδή η πραγματική μετάνοια, η οποία σημαίνει αλλαγή του νου.

Εδώ δε χρειάζονται μεγάλα έξοδα ούτε μια ειδική μόρφωση. Εμείς είμαστε οι ίδιοι το αντικείμενο και το υποκείμενο της οικοδομής: *Οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;* (Α Κορ. 3. 16). Αυτή η αλλαγή του εσωτερικού μας κόσμου είναι το πιο προσιτό, αλλά ταυτόχρονα και το πιο δυσκατόρθωτο έργο. Οι Άγιοι Πατέρες μας καλούν σε αυτή την αλλαγή και μέχρι σήμερα η κλήση αυτή παραμένει επίκαιρη.

Τι είναι από την κληρονομία των Αγίων Πατέρων το πιο εφαρμοστέο από έναν σύγχρονο άνθρωπο; Η διαφύλαξη του εαυτού σε αυτό το διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο, η διαφύλαξη των ιδεωδών και αρχών του χριστιανικού βίου στην καθημερινότητα. Κάθε μέρα και κάθε ώρα ερχόμαστε αντιμέτωποι με την ηθική επιλογή: να πράξουμε σύμφωνα με τις θείες εντολές ή να ακολουθήσουμε το πνεύμα του κόσμου τούτου.

Εδώ είναι όπου πρέπει να εφαρμόζουμε την πείρα των Αγίων Πατέρων ώστε να προφυλάξουμε τη ψυχή μας από τον πειρασμό. Αυτό είναι και το πιο εφαρμοστέο.

**– Πώς σήμερα πρέπει να προσεύχεται ένας χριστιανός; Πως αντιμετωπίζεται η σχετική έλλειψη χρόνου; Είναι δυνατό να διαβάζει κανείς τον κανόνα του πηγαίνοντας στη δουλειά; Μήπως δεν υπάρχει νόημα σε αυτό το είδος προσευχής, διότι είναι σχεδόν αδύνατο στο μετρό να συγκεντρωθεί κανείς πραγματικά; Πως να προλάβει να προσευχηθεί μια μητέρα που έχει μωρά;**

– Σήμερα όπως και χθες πρέπει να προσευχόμαστε με ευλάβεια, δηλαδή με προσοχή και σύνεση. Η προσευχή είναι η ομιλία μας με τον Θεό, το κύριο σημείο της τρεχούμενης ημέρας. Εάν έτσι αντιμετωπίζουμε την προσευχή μας, τότε πάντα θα βρούμε χρόνο να προσευχηθούμε ακόμα και εάν το καθημερινό μας πρόγραμμα είναι εξαιρετικά γεμάτο.

Για φανταστείτε ότι σήμερα κλείσατε ραντεβού με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Δεν πιστεύω ότι θα το αποφεύγετε επικαλούμενοι την έλλειψη χρόνου. Γιατί τότε την ομιλία με τον Θεό, ο Οποίος είναι ο Βασιλεύς των βασιλευόντων και Κύριος των κυριευόντων, βάζουμε στη δεύτερη και την τρίτη σειρά; Είναι φανερό ότι το πρόβλημα εντοπίζεται μέσα μας.

Η καθημερινή επανάληψη εξαλείφει την έννοια και την αντίληψη περί προσευχής ως ομιλίας με τον Θεό. Αλλά η αδυναμία κατανόησης δεν αλλάζει την ουσία. Δεν αισθανόμαστε ότι μιλάμε με τον Θεό, και όμως ο Θεός μας εισακούει! Ας καταβάλουμε μια προσπάθεια να το συνειδητοποιήσουμε πριν προγραμματίζουμε την ημέρα μας, και τότε, είμαι σίγουρος, θα βρούμε χρόνο για να προσευχηθούμε.

Και μια ακόμα πρακτική παρατήρηση. Πρέπει να θυμόμαστε ότι η προσευχή δεν αφαιρεί το χρόνο από την ανάπαυσή μας, δεν μας αποδυναμώνει αλλά μας ενισχύει. Για αυτό το λόγο δεν πρέπει να φειδόμεστε ούτε χρόνο, ούτε δυνάμεις μας για την προσευχή.

Σε περίπτωση εάν μετά από όλα αυτά δε προλάβουμε να κάνουμε την προσευχή μας στο σπίτι και τρέχουμε στη δουλειά, υπάρχει νόημα να προσευχηθούμε στο μετρό; Να διατυπώσω την προσωπική μου άποψη, η οποία δεν βρίσκει οπωσδήποτε σύμφωνους τους άλλους, διότι η κατάσταση προσευχής είναι αποκλειστικά προσωπική υπόθεση. Λοιπόν, καθώς φρονώ, εάν ακολουθείτε την γνωστή διαδρομή, το μετρό είναι εκείνος ο χώρος όπου μπορείτε να συγκεντρωθείτε.

Κάντε προσευχή μέσα σας, κάντε προσευχές τις οποίες ξέρετε απ' έξω. Εάν κάνετε λάθη και δε μπορείτε να ολοκληρώσετε τον κανόνα σας, κάντε πασίγνωστες προσευχές, τις οποίες υποχρεούται να ξέρε κάθε Ορθόδοξος χριστιανός, δηλαδή το «Βασιλεύ Ουράνιε», το «Πάτερ ημών», το «Θεοτόκε Παρθένε», το «Σύμβολο της πίστεως». Ακόμα υπάρχει και η προσευχή του Ιησού, την οποία μπορεί να την κάνει κανείς σε οποιαδήποτε περίπτωση.

Το βασικό, όπως και πάντα κατά την άσκηση της προσευχής, είναι η προσήλωση και η απόσπαση από τον εξωτερικό κόσμο. Όσο παράξενο και να ακούγεται, στα μέσα συγκοινωνίας, κατόπιν δέουσας εσωτερικής προσπάθειας, μπορούμε συγκεντρωθούμε στην προσευχή.

Εάν όμως οδηγείτε το αυτοκίνητο τότε σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται η απόσπαση από την

πραγματικότητα. Εδώ πρέπει να προσέχετε πολύ το δρόμο, και όμως, παρόλο που κρατάτε το τιμόνι, μπορείτε να συνεχίζετε την προσευχή σας.

Το ίδιο αφορά και τη μάνα με τα μωρά της. Υπάρχουν πάρα πολλές δουλειές του νοικοκυριού, οι οποίες, όπως λέει ο λόγος, η μάνα κάνει αυτόματα, δηλαδή μαγειρεύει, πλένει ρούχα και πιάτα. Όλες αυτές οι ασχολίες δεν εμποδίζουν την προσευχή. Και μάλιστα πολύ συχνά, όταν ο άνθρωπος έχει καλή διάθεση, ασχολούμενος με κάποια δουλειά του νοικοκυριού, λέει και ένα τραγουδάκι. Αυτό δεν τον εμποδίζει, αλλά αντίθετα τον βοηθά. Αυτό σημαίνει ότι η ουσία έγκειται στην εσωτερική μας διάθεση. Πρέπει να προσπαθήσουμε ώστε πάντα να έχουμε διάθεση για προσευχή.

**– Μήπως υπάρχει ανάγκη από ένα ξεχωριστό πιο ελαφρό τυπικό για τους λαϊκούς όσον αφορά τις νηστείες; Άλλωστε de jure σε όλα τα ημερολόγια αναφέρεται τυπικό της ξηροφαγίας, ενώ de facto είναι ζήτημα αν τηρεί κανείς αυτό το τυπικό...Πως να επιλέξουμε το μέτρο της νηστείας, ποιον να ακολουθήσουμε;**

– Πάντα αρχίζοντας την κουβέντα για τη νηστεία, πρέπει να επαναφέρουμε στη μνήμη μας τα του Αποστόλου Παύλου: *ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω· ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο* (Ρωμ. 14. 3).

Οι απαιτήσεις της νηστείας, οι οποίες αναφέρονται στο ημερολόγιο, δεν τηρούνται σήμερα από όλους. Είναι εύκολο, λοιπόν, αφού τις διαβάσει κανείς, να πέσει στην κατάκριση.

Αυτές οι απαιτήσεις, βεβαίως, επιβάλλονται κυρίως για όσους εγκαταβιώνουν στα μοναστήρια. Σπάνια στον κόσμο υπάρχουν συνθήκες που προσεγγίζουν εκείνες του μοναστηριού, άλλωστε αυτό και δεν επιβάλλεται στους λαϊκούς. Ένας οικογενειάρχης πρέπει να φροντίζει κυρίως την δική του μικρή εκκλησία, αυτό είναι το καθήκον του και ταυτόχρονα και ο σταυρός. Γονείς, που είναι άρρωστοι, παιδιά, που μεγαλώνουν, είναι δυνατό να τους επιβάλλουμε την αυστηρή τήρηση των νηστειών;

Εφαρμόζοντας την εντολή της νηστείας, είναι δυνατό να παραβαίνουμε την πιο σπουδαία εντολή της αγάπης στον πλησίον. Για αυτό το λόγο σχετικά με το μέτρο της νηστείας, να δώσω μια απλή συμβολή: να συμβουλευθείτε τον εφημέριο εξομολόγο σας και ο, τι πει αυτός, ακολουθείστε την ευλογία του αυτή.

**– Πως να προφυλαχθεί σήμερα μια οικογένεια από τις προκλήσεις του σύγχρονου κόσμου; Πως να διατηρήσουμε την ειρήνη στην οικογένεια; Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σας, ο κύριος λόγος του μεγάλου αριθμού των οικογενειακών συγκρούσεων και διαζυγίων;**

– Εκ πρώτης απόψεως η επιθυμία απομόνωσης από τον κόσμο παρουσιάζεται αρκετά ευλαβής. Και όμως πρέπει να θυμηθούμε την κλήση μας: *Ἵμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη· οὐδὲ καίουσι λύχνον καὶ τιθέασι αὐτὸν ὑπὸ τὸν μῶδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς* (Ματθ. 5. 14–16). Μια ισχυρή προσωπικότητα, ένας άνθρωπος με ακλόνητη πίστη δεν απομονώνεται από τον κόσμο, αλλά αντίθετα, ο κόσμος και το περιβάλλον μεταμορφώνονται γύρω του.

Έτσι, βεβαίως, πρέπει να είναι στην ιδανική περίπτωση, ενώ η πραγματική κατάσταση είναι λίγο διαφορετική: ο κόσμος, πράγματι, εισβάλλει στην οικογενειακή ζωή με τις προκλήσεις, τη ματαιότητα, την επιθετικότητα, οι οποίες πολύ δύσκολο αντιμετωπίζονται. Πως να διαφυλάξουμε την οικογένεια υπ' αυτές τις συνθήκες.

Ο κύριος λόγος των περισσότερων διαζυγίων είναι ο εγωισμός, η καλλιεργούμενη συνήθεια να υπηρετούμε τα πάθη μας. Ως αποτέλεσμα έχουμε συμβίωση και όχι ζωή, αντί προσφοράς την επιδίωξη των απολαύσεων, αντί ταπείνωσης τον αγώνα για τα δικαιώματα. Ενώ η συζυγική αγάπη είναι σχολείο της αγάπης ανώτερης μορφής. Μέσα στην οικογένεια ο άνθρωπος μαθαίνει να βλέπει τον άλλο, να τον αισθάνεται, να θυσιάσει τον εαυτό του για τον άλλο...

Κατά τη δημιουργία του ανθρώπου ο Κύριος είπε: *οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν* (Γεν. 2. 18), δηλαδή εκείνον, ο οποίος θα βοηθά τον άνθρωπο να αντιμετωπίζει τον εγωισμό του, να μαθαίνει να υπηρετεί τον άλλο και προπαντός τον πλησίον του: τη γυναίκα, τα παιδιά, και τους γονείς του.

Ταυτόχρονα ο Θεός καθιέρωσε συγκεκριμένες σχέσεις ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα: *ὁ ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας* (Εφ. 5. 23). Και συνεχίζει: *οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς* (Εφ. 5. 25), δηλαδή η εξουσία του ανδρός μέσα στην οικογένεια στηρίζεται στη θυσιαστική του αγάπη. Επομένως, η ταπείνωση και η αφοσίωση της γυναίκας από τη μία, και η θυσιαστική αγάπη του άνδρα από την άλλη καθορίζουν τη σωστή σχέση μέσα στην οικογένεια. Και τότε η οικογένεια γίνεται πράγματι μικρή εκκλησία.

Ο εγωισμός, η έλλειψη ταπείνωσης και η λήθη των καθορισμένων από τον Θεό αρχών των ενδοοικογενειακών σχέσεων είναι οι κύριοι λόγοι της κρίσεως, την οποία διέρχεται η σύγχρονη οικογένεια.

**– Τι είναι η υπακοή για ένα λαϊκό, πως πρέπει να είναι, σε περίπτωση εάν υπάρχει καθόλου; Ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζει σήμερα ένας πνευματικός;**

– Βεβαίως, δεν πρέπει να απαιτούμε από τον λαϊκό να έχει μοναχική υπακοή, να εξαγορεύει καθημερινά τους λογισμούς του και να προστρέχει για συνεχή καθοδήγηση στον πνευματικό του πατέρα. Η υπακοή του λαϊκού συνίσταται στην εφαρμογή των πασίγνωστων κανόνων της χριστιανικής ηθικής και τη συμμετοχή στη ζωή της ενοριακής του κοινότητας.

Πρέπει να επισημάνουμε και μια άλλη εξίσου σπουδαία πτυχή της υπακοής όπως τη διατήρηση, παρ'όλες τις δοκιμασίες και τους πειρασμούς, της αφοσίωσης στην κανονική Εκκλησία. Αυτή η αφοσίωση εκδηλώνεται στην υπακοή στις εκκλησιαστικές αρχές και στον σεβασμό απέναντί στην Ιεραρχία της Εκκλησίας. Έτσι κάθε ενορίτης πρέπει να σέβεται τη γνώμη του Προϊσταμένου της ενορίας και ο Προϊστάμενος τη γνώμη του οικείου ποιμενάρχη.

**– Ποια είναι η σωστή προετοιμασία για τη Θεία Κοινωνία; Είναι απαραίτητη η εξομολόγηση για όσους κοινωνούν τακτικά; Άλλωστε στους πρώτους αιώνες εξομολογούντο μόνο μετά τη διάπραξη βαρέων αμαρτημάτων, ενώ σήμερα η εξομολόγηση έχει καταλήξει να γίνει απολογισμός των πράξεων για μια εβδομάδα;**

– Την τελευταία εκατονταετία άλλαξαν πάρα πολλά στην εκκλησιαστική ζωή. Η πρακτική της υποχρεωτικής πριν τη Θεία Κοινωνία εξομολόγησης την έχουμε παραλάβει από τη Συνοδική εποχή, όταν οι άνθρωποι κοινωνούσαν μια, το πολύ δυο φορές το χρόνο. Επιπλέον, στις άλλες κατά τόπους Ορθόδοξες Εκκλησίες οι μορφές αντιμετώπισης του θέματος ποικίλλουν πάρα πολύ.

Όλα αυτά τα ζητήματα ήταν επανειλημμένως αντικείμενο σοβαρών συζητήσεων στα πλαίσια της Εκκλησίας μας. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να σπάσουμε τις καθιερωμένες παραδόσεις. Ταυτόχρονα πρέπει να σκεφτόμαστε ώστε αυτά τα σπουδαία πράγματα όπως η προετοιμασία για τα Μυστήρια της Εξομολόγησης και Θείας Κοινωνίας να γίνεται με όσο το δυνατό μεγαλύτερο πνευματικό όφελος, ώστε να μην είναι τυπική η συμμετοχή στα Μυστήρια, αλλά να οδηγεί στην πραγματική ανανέωση της ανθρώπινης ψυχής.

Αυτά τα θέματα είναι πολύ σπουδαία και περίπλοκα, και πρέπει να αντιμετωπίζονται με πάρα πολύ μεγάλη ευαισθησία και αίσθημα ευθύνης για το εμπιστευθέν ποίμνιο, έχοντας ως γνώμονα μια απλή αρχή: να μη βλάψεις.

**– Ποια είναι ακόμα εκείνα τα θέματα ασκητικής που αφορούν τους λαϊκούς και είναι κατά τη γνώμη σας επίκαιρα;**

– Ο σύγχρονος κόσμος προσφέρει πολλές καινούργιες δυνατότητες και ταυτόχρονα πειρασμούς. Δε γίνεται να απομονωθούμε από τον κόσμο αλλά καλούμαστε να δώσουμε τη μαρτυρία στον κόσμο, όποιος και να είναι αυτός. Για αυτό το λόγο και τα θέματα ασκητικής, δηλαδή της εσωτερικής εργασίας, της εσωτερικής αυτοπειθαρχίας και του αγώνα κατά των παθών, για τον σύγχρονο άνθρωπο δεν πρέπει να είναι λιγότερα, αλλά μάλλον περισσότερα σημαντικά σε σύγκριση με τους χριστιανούς του παρελθόντος.

Συχνά λέγεται ότι η εποχή μας είναι εποχή των media. Και είναι πράγματι έτσι, για αυτό πρέπει να ξέρουμε να προφυλάσσουμε τη ψυχή μας από την επίθεση των media-εικόνων και media πειρασμών. Χωρίς την εντρύφηση στο λόγο του Θεού, χωρίς τη διάθεση για προσευχή είναι δύσκολο να κρατήσουμε το νου μας από την επίθεση των εξωτερικών πειρασμών. Πρέπει να μάθουμε να αγωνιστούμε κατά των παθών στη φάση των λογισμών, στη φάση της αντίληψης των εικόνων.

Ένας σύγχρονος χριστιανός πρέπει να είναι πραγματικά άνθρωπος της Εκκλησίας, να προσέρχεται τακτικά στα μυστήρια, να έχει μια ζωντανή και σταθερή σχέση με την εκκλησιαστική κοινότητα και να μην περιορίζει την πίστη του στην τυπική ξερή εκτέλεση του κανόνα και την τήρηση των νηστειών, αλλά να την αναζωογονεί με τα έργα φιλαδελφίας, υπακοής και ελεημοσύνης: *Ὡσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρὸν ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν* (Ιακωβ. 2. 26).

**– Πιστεύετε ότι σήμερα υπάρχει ανάγκη σύνταξη μιας «Φιλοκαλίας» για λαϊκούς;**

– Εάν εννοείτε τη σύνταξη μιας ειδικής συλλογής ρητών από τη «Φιλοκαλία» ή από τα Γερωντικά, τα οποία είναι σημαντικά και ωφέλιμα για τους λαϊκούς, αυτό το έργο έχει γίνει και στο πρόσφατο παρελθόν και τώρα γίνεται. Σε κάθε εκκλησιαστικό βιβλιοπωλείο μπορείτε να προμηθευθείτε παρόμοιες συλλογές υπό διάφορους τίτλους.

Όμως εάν πρόκειται για μια νέα «Φιλοκαλία», δε νομίζω. Να ξέρετε ότι τα βασικά παραμένουν ίδια σε όλες τις εποχές, όπως η κλήση του ανθρώπου και η φύση του, και συνεπώς τα ίδια είναι και τα εσωτερικά προβλήματα και οι τρόποι αντιμετώπισής τους.

Αυτό ακριβώς μας λέει η «Φιλοκαλία». Δε νομίζω ότι πρέπει να επινοήσουμε κάτι καινούργιο στον τομέα της πνευματικής καθοδήγησης, απλά πρέπει να μαθαίνουμε να προσαρμόζουμε τα διδάγματα των αρχαίων ασκητών στις ανάγκες της δικής μας εποχής.